

הרב יעקב חיים סופר

ראש ישיבת "כף החיים"
כולל אברכים ומדרשיה לבנות

בענין ברכת האילנות

א. בענין הרואה אילנות טובות מברך

ברכות (מ"ג ב'): "אמר רב יהודה האי מאן דנפיק ביומי ניסן, וחזי אילני דקא מלבלבי, אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום, וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם" ע"ש. וכן הוא בראש השנה (י"א א'), ובמדרש תנחומא (פרשת יצא ופרשת פינחס) ע"ש.

וכן פסק מרן ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן רכ"ו ס"א): "היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח, אומר: בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם ואינו מברך אלא פעם אחת בכל שנה ושנה, ואם איחר לברך עד אחר שגדלו הפירות, לא יברך עוד".

ומצאתי לחד מן קמאי ז"ל רבי משה פרנס תלמיד מהר"ם מרוטנבורג ז"ל בספר הפרנס (סימן שצ"ו דף תע"ב): "האי מאן דנפיק ביומי ניסן פעם ראשונה בשנה וחזי אילני דמלבלבי שמוציאין ריח טוב מברך בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות נאות להתנאות מהם, וכשכבר גדלו הפירות חותם בריות טובות ואילנות טובות".

ורואה אני בדבריו חידוש דברכת האילנות מברכים על אילנות שמוציאין ריח טוב, ולפי מיעוט ידיעתי פרט זה לא הזכירו שאר רבותינו הפוסקים נ"ע. [ומה שכתב בספר הפרנס "פעם ראשונה" - עיין משנה ברורה (סימן רכ"ו אות ה') וכף החיים שם (אות ט' ואות י') ודוק].

ויתכן שלבעל הפרנס ז"ל יצא לו כן מזה שהתלמוד נקט אילני "דמלבלבי" דמה באו

ללמדנו בזה, לכן כתב דבאו להשמיע לנו פרט זה שיוציאו ריח טוב, ואזיל לטעמיה דגם כשכבר גדלו הפירות מברך כדכתב בסוף דבריו, ולשאר הפוסקים יש לומר "דמלבלבי" בא ללמדנו שהוא בהנץ הפרחים ולאפוקי כשגדלו הפירות שאינו מברך וכדפסק מרן ז"ל וכנ"ל, ולכן לא הזכירו פרט זה שיוציאו ריח טוב דוק ועיין.

ואף שמתברר דפרט זה לא הוי לעיכובא, מכל מקום המהדרין מן המהדרין בקיום המצוות ישתדלו לברך ברכה יקרה זו על אילני דמלבלבי שמוציאין ריח טוב, שהרי שכר ברכה זו רב, והנזהר בברכה זו עליו נאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' ויתן לך האלקים וגו' כדכתב באליה רבה הביאו מו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (סימן רכ"ו אות ו') ודוק היטב.

ועיין בהגהות אמרי צבי שעל ספר הפרנס שם מה שנשא ונתן בדבריו בחילוק בברכה אם גדלו הפירות או לא, ולא עמד במה שכתבנו, ועיין בספר תשב"ץ קטן (סימן שכ"ב) ובספר לקט יושר או"ח (דף מ"ג) ודוק היטב.

וראיתי לרבינו מהר"ל מפראג ז"ל בדרוש לשבת הגדול (דקצ"ב ע"ב): "וזהו הקילוס הזה שנותנין הנבראים אל הקב"ה, מה שנראה בהם שבח יוצר הכל בבריאה שיש בהן מן הפאר שנברא בתכלית השלימות, וכמו שתקנו חז"ל בברכות כשאדם יוצא בחודש ניסן ורואה אילנות מלבלבי מברך ברוך שככה לו בעולמו" עכ"ל ק.

וכזאת מצאתי שכתב מהר"ל ז"ל בספרו אור חדש (דף פ"ג): "ומפני שבא אחרורש להראות תפארת מלכותו אמר כי יש לעשות

שם אילנות טובות ע"ש וצ"ע. [ויש לעיין בספר היקר דקדוקי סופרים ואינו תחת ידי כעת].

ורבותינו בעלי התוספות עבודה זרה (שם) הביאו מירושלמי: "הרואה אפילו גמל נאה, סוס נאה, חמור נאה, אומר ברוך שככה לו בעולמו" ע"ש. [ובספר כלבו (סימן פ"ז) ראיתי שכתב: "הרואה בריות טובות ומתוקנות ואילנות טובים ונאים, ואומר בירושלמי אפילו פרה נאה - אומר ברוך שלא חסר מעולמו כלום", וזה נוסח חדש, וצ"ב].

ולפי זה ביאור בריות טובות שבנוסח הברכה, היינו בעלי חיים, וכן מתבאר להדיא בברכות (שם), ועיין היטב בבבלי עבודה זרה שם, ואם כן יש להבין מדוע חז"ל קבעו וכללו בברכת האילנות שמברך גם על בריות טובות, ומאי שאטייה הכא וי"ל.

עוד יש לומר דברכת האילנות "שלא חיסר" וכו' מדובר דווקא באילנות מאכל, וכמתבאר במטבע הברכה "ליהנות" בהם בני אדם ומשום דלדין אין מברכים גם על אילנות ערלה כדכתיבנא בס"ד לקמן אות ג', אבל הברכה שככה לו בעולמו היא גם על אילנות סרק ודוק.

וראיתי לרבינו המאירי ז"ל ברכות שם שכה כתב: "הרואה אילנות טובות ובריות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו, ונראה לי דוקא במקום שאין האילנות או הבריות מצויות שיש שם קצת חידוש", ולכאורה לפי דרכו יש לומר דברכת שלא חיסר נתקנה למקומות שהאילנות מצויים שם, ועיין.

אחר רבות בשנים מצאתי לרבינו הגר"א ז"ל בספר אמרי נועם על ברכות שם שכה כתב: "ראה אילנות טובות מברך שככה לו בעולמו. אינו דומה להא דאמרינן לעיל (מ"ג ב') חזי אילני דקא מלבלבי, דהכא מיירי בדברים שהוא נהנה בראיתו וכמו שצריך לברך על אדם יפה" ודוק.

וכל העניין עדיין צריך עיון וליבון בספרי

כעין מלכותא דרקיע כי הוא ית' אשר הוא מלך העולם מפרנס הנבראים, כמו שנראה בימי הקיץ שאז הארץ מוציא פירות והאילנות מוציאים פריים והרי אמרו היוצא בימי ניסן ורואה האילנות מלבלבין אומר ברוך שככה לו בעולמו, ודבר זה ברור כי בימי הקיץ שכל הדברים מתחדשים זהו תפארת מלך העולם" ע"ש.

ובעניותי יש לי להבין שהרי מבואר לעיל שהיוצא בימי ניסן מברך ברכת שלא חיסר בעולמו כלום וכו', אבל לא שמענו שהיוצא בימי ניסן מברך ברכת ברוך שככה לו בעולמו, וצ"ע, ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בשו"ת לב חיים ח"ב (סימן מ"ד דכ"ה ע"ג) עיין שם ודוק. [ולתלות שטעות סופר נפלה בדברי מהר"ל זיע"א - הדוחק מבואר, ועיין בחיבורי שם בצלאל (דף צ"ב, ודף צ"ט, ודף ק"ה) ושם נסמן ודוק].

ועיין ברכות (נ"ח סע"ב): "ראה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו" ע"ש, ולומר שמהר"ל ז"ל נתכוון לדברי התלמוד כאן דחוק הוא, שהרי כאן לא הזכירו כלל שמדובר "ביוצא בימי ניסן".

ובאמת עצם הדבר צ"ב עם הא דאמור לעיל בברכות (מ"ג ב') הני"ל ויש להבין מדוע אכן רז"ל תקנו שתי ברכות לרואה אילנות טובות.

ולכאורה לדברי האומרים שרק בימי ניסן יכול לברך ברכת האילנות דהיינו ברוך שלא חיסר בעולמו וכו', אבל אם עבר חדש ניסן שוב אינו יכול לברך, ולדין כן עיקר וכמו שהארכת בתשובה כת"י בענין זה בס"ד ולפי שעה עיין בזה בחיבורי יד סופר ח"א (סימן ל"ב), יש לומר דברכת שככה לו בעולמו שתקנו על אילנות טובות, היינו בשאר ימי השנה, ועיין.

ותו צ"ב שבמסכת עבודה זרה (כ' סע"א) הובא רק בהאי לישנא: "הרואה בריות טובות מברך ברוך שככה לו בעולמו" ע"ש, ולא נזכר

ברכת האילנות בשבת משום בורר" וכו' עש"ב, והוסיף עוד וכתב: "שבירור ניצוצות מהצומח בשבת יש בזה חילול שבת שמוריד קדושת שבת לבחינת חול", עיין שם כל דבריו בזה.

ובספר הנחמד מעשה חמד (דף שי"ח) הביא דברי הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א שכתב לבאר דברי מו"ז בכף החיים וכה כתב: "רצונו לומר שעל דרך הסוד יש בפעולת הברכה אותו ענין כמו ברירה ממש, ולכן אין זמנו בשבת, ומה שאסור ביום טוב אף שביריה הותרה, מכל מקום רק לצורך אוכל נפש הותרה, על כן בנדון דידן איסורו במקומו קאי".

והאידינא חודש תשרי תשס"ג בא לידי קובץ התורני היקר "אור ישראל" דמאנסי (גליון כ"ט דף רכ"א) וראיתי מאמר ארוך שבו מעלת הרה"ג הכותב הי"ו ראש הרי"ם נגד חכם אחד הי"ד שחידש חידושים לדינא "על יסוד שליפת מלים מתוך ספר הזהר ומפרשיו ואשר לא שערוהו אבותינו ורבתינו הפוסקים" כלשונו, והאריך בזה ע"ש.

ובתוך דבריו שם (דף רכ"ד) כתב: "מסקנות הלכתיות שעלו מן הקבלה מציינו גם בספר כף החיים, אשר על אף שבדרך כלל הוא מביא מדברי קודמיו, אבל מציינו בו גם כמה חידושים משלו", והביא שם שלוש דוגמאות מספר כף החיים, והדוגמא השניה שהביא שם מה שכתב בכף החיים (סימן רכ"ו אות ד') שאין לברך ברכת האילנות ביום שבת קודש ומטעם בירור ניצוצות הקדושה, והעיר: "בעלי הלכה כגון הגאון האדר"ת ז"ל היו מהדרים לברך ברכת האילנות דוקא ביום שבת קודש!, ונראה שלא חששו למה שכתב בכף החיים שם בשם ספר מל"ח ולא חידשו גזירות בזמן הזה" עכ"ל.

תחילה וראש יש לשאול מדוע לא גילה למעיינים מיהו ספר מל"ח, ואני אגלה שהוא ספר מועד לכל חי מגאון עוזינו רבי חיים פאלאג'י ז"ל שגם הוא היה מבעלי ההלכה!

רבתינו המפרשים והפוסקים ז"ל, ורשמתי למזכרת דרך לימודי שנת תש"מ לפ"ק.

ב. בענין ברכת האילנות בשבת

ברכות (מ"ג ב'): "אמר רב יהודה האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם".

וכן פסק מרן ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן רכ"ו ס"א): "היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח, אומר: בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם ואינו מברך אלא פעם אחת בכל שנה ושנה, ואם איחר לברך עד אחר שגדלו הפירות, לא יברך עוד".

וזקני הגאון ז"ל בספר כף החיים שם (אות ד') כתב: "בשבת ויום טוב אין לברך ברכת האילנות שמא יטלטל האילנות או יקח בידו הפרחים להריח בהם או שמא יתלוש מועד לכל חי סימן א' אות ט'. ונראה לדברי המקובלים שכתבו שעל ידי ברכה זו מברר ניצוצי הקדושה מן הצומח יש עוד איסור נוסף דבורר ועל כן אסור לברך ברכה זו בשבת ויום טוב, וכן עמא דבר".

והנה בימי חורפי מקדמוני כד הוינא כבר חמיסר שיתסר עמדתי להבין מה שכתב מו"ז הגאון ז"ל שעל ידי ברכת האילנות בשבת יש בזה משום בורר, שלכאורה הדברים אינם מובנים מה שייך בכל כי האי מלאכת בורר, ומה אוכל ופסולת יש בענין זה, ולמה לא נאמר דהוי כבורר אוכל מתוך פסולת לאלתר דשרי, ושלחתי שאלות אלו למעלת הגאון המעיין המקובל הגדול רבי עובדיה הדאיה זצ"ל, וזכיתי לתשובתו, והדפיסה בספרו שו"ת ישכיל עבדי חלק ח' בהשמות לאו"ח (סימן י"ז אות ב' דקפ"ו ע"א) עיין שם שהאריך בדברים עמוקים, וכתב: "ולכן נכון דיבר בקדשו הרב כף החיים שאסור לברך

דחול לברר בירורים, כלומר לברר ניצוצות מהקלי', אבל בשבת בורר אסור, אלא האכילה דשבת המאכל נכלל בתענוג העליון דאא"ס, ואין זה בירור טוב מרע שזה אסור, אלא הוא דרך העלאה וכו', ושאלתי ממנו שכידוע כל הדברים בעולם הזה מעורבים טוב ורע אם כן איך יתכן לומר שבשבת אין בוררים הטוב מן הרע" וכו', ועיין שם תשובתו העמוקה.

הרי שגם הגאונים הגדולים מהרש"ז ז"ל ונכדו בעל צמח צדק ז"ל מדברים באותה "שפה ולשון" שמדבר מו"ז בעל כף החיים ז"ל על מלאכת בורר בשבת כשבורר ניצוצות וכו', ואם כן תימה מה לו כי ילין על מו"ז הגאון ז"ל אתמהא.

והוסיף וציין בזה מעלת הרב הנ"ל הי"ו לקובץ התורני החשוב "עלים לתרופה" דבעלזא (שנת תש"ס גליון ר"ד) ועיינתי שם, וראיתי שהאריכו בענין בירית ניצוצות בשבת, והביאו דברי זקני בספר כף החיים הנ"ל, וכתבו שמדברי הרה"ק רבי שלמה מראדמוסק זי"ע בספרו תפארת שלמה (פרשת עקב ד"ה ואכלת) אכן עולה בהדיא שבשבת לא יכוין האדם לברר הניצוצות ממאכלו משום שזה כבורר אוכל מתוך פסולת דאסור בשבת וכלשונו: "והנה מצינו שצונו לאכול ולשתות בשבת דהיינו כוונת האכילה להוציא ניצוצות הקדושה - איננו בשבת, וכמו שכתב בספר עץ חיים שזה הוה כמו הבורר אוכל מתוך הפסולת ובורר הוא אב מלאכה בשבת. רק כל ברכאין דלעילא ותתא ביזמא שביעאי תליין ולכך צונו לאכול בשבת שמהאוכל יצא מאכל שעל ידי שבני ישראל אוכלים בשבת הם ממשיכים שפע וברכה לעולם".

ושם עוד ציינו והביאו בזה דברות קדשו של הגאון אדמו"ר מהרצ"א מדינוב ז"ל בספרו בני יששכר (מאמרי השבת מאמר ג' אות ג'), ועוד לו שם (מאמר ז' אות ט"ז), ודברי בעל סידורו של שבת ח"ב (דרוש ז' פ"א מאמר י"ג) ועוד לו שם ח"א (שורש ה' ענף ב' עלה ג' וענף ג'), ודברי רבינו הבן איש

וגם הוא ידע שלא מחדשים גזירות בזמן הזה, כמפורש לו בארוכה בספרו גנוי חיים (מערכת ג' כלל כ"ו), ועם כל זה כתב דמנהג עירו אומיר שאין מברכים ברכת האילנות בשבת ע"ש. [וביאור דעת הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בחיבורי קדשו - נתבאר במקומו].

ומה שהביא מעלת הרב הכותב הי"ו שהגאון האדר"ת ז"ל היה מהדר לברך ברכת האילנות בשבת - לאו שמא מתיא הכא כלל, כי הדבר פשוט שהגאון האדר"ת ז"ל לא ידע כלל מסברת רבותינו חכמי המקובלים ע"ה שאין לברך ברכה זו בשבת, ויש מקום לומר דאם היה שומע ויודע היה נמנע מלברך ברכה זו לכתחילה בשבת וכדברי רבותינו המקובלים, צא וראה בספרו סדר אליהו (דף ל"ז) שכה כותב הגאון האדר"ת ז"ל: "הקבורה [של אביו הגאון זצ"ל] היתה כלילה אחר תפילת ערבית, ואז בהליכתי נתייעצתי עם הרב הדרשן הזקן הרה"ג יצחק אהרן נ"י אם ללכת [אחר מיטתו] או לחוש לדעת המקובלים שהחמירו בזה הרבה, ואמרנו שלשיטת הרבה מהראשונים היא מצות עשה להטמא לאביו, ואם כן היא ספק קיום מצות עשה, והלכתי [אחר מיטת אביו] לאשר לא היה עת להתייעץ, ועד עתה צר לי מאוד על זה, וה' יכפר בעדי כי לשם שמים כיוונתי", ומה שסתם כאן, פירש הגאון האדר"ת ז"ל שם לקמן (דף נ"ה) אחר שמתאר את פטירת בניו בחייו רח"ל סיים: "ואולי מפני אשר לא עשיתי כדנין בעת הלוייתו כנ"ל, על כן לא לא זכיתי לגדל את בניי שנקראו על שמו של אותו צדיק כבוד אאמו"ר זצ"ל", ודון מינה נמי הכא ודוק.

ותמוה בעיני שמעלת הרב הכותב הי"ו אינו טירון בדברים הללו, והוא משכיל על דבר אמת, והיה לו להבין ענין זה, והוא עצמו ציין לדברות קדשו של הגאון צמח צדק ז"ל בספרו דרך מצוותיך (סוף מצוה ק"ב ד"צ ע"א) שהביא שם דברי זקינו הגה"ק מהרש"ז נ"ע שאמר שהאכילה דשבת אינה כאכילה

האילנות בשבת, והזכיר שני טעמים אחד על דרך הפשט שמא יתלוש, ואחד על דרך הקבלה משום בירור וכו', הרי לנו גאון אדיר בנגלה ובנסתר ושהיה מגדולי "מבעלי הלכה" וכתב כדברי זקני הגאון בעל כף החיים ז"ל.

ואתה בעיניך רואה שרבינו יוסף חיים ז"ל בעל בן איש חי גם לא חשש למה שאין גוזרים גזירות מדעתינו עם שידע היטב ש"אין לגזור גזירות מדעתינו", כמפורש לו באריכות בספריו, ולדוגמא אציין שו"ת רב פעלים ח"א (או"ח סימן כ"ה), ועוד לו שם ח"ב (או"ח סימן מ"ב, ויו"ד סימן ו'), ובספרו בן איש חי ש"ב (פרשת ויחי סוף אות א', ופרשת בשלח אות י"ד, ופרשת משפטים אות ה') עש"ב, ובספרו בן איש חי ש"א (פרשת שופטים אות כ"ז) כתב: "והשיב הרב הגדול מוהר"ר משה סוזין ז"ל, דמן הדין מותר אך גזרו בזה משום מראית העין ע"ש, ואף על פי שדבריו דחוקים דאין לנו לגזור גזירות מדעתינו, עם כל זאת גברא רבא אמר מילתא ויש לחוש לדבריו", דוק והבן.

וכזאת ראיתי שהעיד הגאון רבי עמרם אבורביע ז"ל בספרו נתיבי עם (סימן רכ"ו דף קי"ב) וכתב גבי ברכת האילנות: "מנהגנו לברך כשיש שני מינים של אילני מאכל והוציאו פרח, ולא מזיקים לצאת חוץ לעיר אלא אפילו בחצר ביתו וכו', ובשבת ויום טוב אין מברכים דחיישינן לתקלה פן יקטוף משהו מן המחובר".

וכן בקובץ "ברכת האילנות" שיצא לאור בכגדאד כתב שלא לברך בשבת, והובא בספר החשוב מעשה חמד (פרק א' הערה נ"ב) עיין שם.

והגאון הצדיק מהרמ"ך ז"ל בספרו ברית כהונה או"ח (מערכת ב' אות כ') כתב: "ברכת האילנות המנהג פה אי גרבה לברך ככנופיא בחג הפסח, ובשבת אין מברכין", ונכדו מהרנ"ך שליט"א בספר שו"ת מעשה נסים ח"ב (סימן קס"ז) כתב: "מעולם לא ראינו לא בחוץ לארץ ולא בארץ ישראל שבירכו ברכת

חי ז"ל בספרו שו"ת רב פעלים ח"א (סוד ישרים סימן ד') ושו"ת בצל החכמה ח"ו (סימן ל"ז) עש"ב.

הרי שכבר מעלת הרב הנ"ל עינו יפה ועינו ראיה בשל אחרים גדולי רבותינו שהרבה עסקו בענין זה של בורר ניצוצות בשבת, ואם כן מה מקום יש לו לרוץ בדברי זקני הגאון כף החיים ז"ל, ואקצר.

ובשו"ת אבני נזר או"ח (סימן תי"ח אות ט"ז) שכתב המפריש תרומה בשבת דאסור משום שנראה כמתקן, יש לומר הטעם דנראה כבורר שמפריש חלק גבוה מחלק הדיוט"ו והבן, ועיין לתלמידו הגאון הקדוש מהרא"ו זצ"ל הי"ד בספרו ראשית ביכורים בכורות (ג"ט א') ודוק היטב.

ותו נעלמו ממעלת הרב הכותב הי"ו כל דברות רבותינו נ"ע שהיו גם "בעלי הלכה" וגם מקובלים גדולים, כמו רבה של חברון הגאון החסיד רבי אליהו מני ז"ל שבסוף ספרו שיח יצחק ב"מנהגי ק"ק בית יעקב חברון" (דקס"ג ע"ב) כה העיד וכתב: "נוהרים שביום ראש חודש ניסן לצאת לשדה לברך ברכת האילנות, ואם חל ראש חודש ניסן ביום שבת קודש יוצאים ביום ראשון", הרי מעשה רב שלא בירכו ברכת האילנות ביום שבת, ובודאי הגמור אצלי שהוא מהטעמים הנזכרים בכף החיים וכנ"ל, ועיין בדברי הגאון רבי אליהו מני ז"ל המובאים בשו"ת רב פעלים ח"א הנ"ל ודוק היטב.

וגם רבינו ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בעל בן איש חי, בהגדה של פסח שלו ארח חיים הלכות ברכת האילנות (אות ז') כתב: "אין מברכים ברכה זו בשבת ויום טוב, והטעם כתבו האחרונים כדי שלא ישכח ויתלוש, ועל דרך האמת כי בחול יש בירור אוכל מתוך פסולת, אבל בשבת אוכל מתוך אוכל, ועל ידי הברכה נעשה בירור אוכל מתוך פסולת, ולכן אין מקומה בשבת ויום טוב".

הרי שגם הוא כותב שאין לברך ברכת

מלא שאין לברך ברכת האילנות בשבת, וכולם היו "בעלי הלכה", והם מעידים שכך המנהג וכך עמא דבר בירושלים, ובחברון, ובאזמיר, ובגדאד, ובתוניס, ובג'רבה, ובכל המקומות הללו ישבו גאוני עולם אדירים שהעניקו חמה בקומתם, ושהיו גם "בעלי הלכה" וגם "חכמי האמת" ונהגו שלא לברך ברכת האילנות בשבת כנ"ל, ואין לך מעשה רב גדול מזה, וכזה ראה וקדש!

וגם מהם לא נעלם וידעו "שאיין גוזרים גזירות מדעתינו", ואף על פי כן כתבו לחשש שמא יתלוש, ואכן בספר החשוב מעשה חמד (פרק א' הערה נ"א) הביא שמנהג אלכסנדריא היה שאחר ברכת האילנות תלשו פרח מן האילן לברך עליו בורא עצי בשמים, ונמצא שיש כר נרחב לחשש שמא יתלוש שכתב מו"ז הגאון ז"ל בכף החיים, ובודאי לא מיקרי גזירה חדשה מדעתנו אלא הרחבה של גזירת חכמים במסכת ביצה (ל"ו ב') "דשמא יתלוש", ועיין שם (ג' א'), ופסחים (נ"ו ב'), וסוכה (כ"ב ב') עיין שם, ועיין בזה בשו"ת רב פעלים ח"ב (יו"ד סימן ו') ודוק.

ואזכיר כאן דברי התוספות ז"ל שבת (קכ"ב א' ד"ה משתמש): "ולא גזרינן שמא ידליק כדגזרינן בביצה (ג' א') בפירות הנושרין שמא יעלה ויתלוש ובמשקין שזבו שמא יסחוט, משום דסחיטה ותלישה הם קלים לעשות, ואדם להוט אחריהם לפי שהן דבר אכילה, אבל בכל הני דהכא אינן קלין לעשות כל כך ואין אדם להוט אחריהן", ואף שדיברו בתלישה לאכילה, מכל מקום מבואר דתלישה קלה בעיני האדם וקל לו לתלוש בשבת, ובגוף הדבר "שאיין גוזרים גזירות מדעתינו" נתבאר הגדרים במקומו בס"ד, ועיין מה שכתבתי בזה בחיבורי עדות ביעקב ח"א (סימן י"ז) וצרף לכאן.

מסקנה להלכה: לדין אין לנו אלא לנהוג כמנהג אבותינו ורבתינו גדולי העדה ז"ל שנהגו מקדמת דנא רבות בשנים שלא לברך ברכת האילנות בשבת, וליכא למינדא מינה.

האילנות בשבת ויום טוב" ע"ש.

ובספר זכרי כהונה ח"ב (מערכת ב' אות א' דף רצ"ד), הנדפס בשנת תשמ"ט, הובאו דברי הגה"צ רבי ינון חורי ז"ל שצייד לומר שבמקומות שאין להם מנהג בזה, אזי יש להחמיר ולא לברך ברכת האילנות בשבת, וכדברי רבותינו המועד לכל חי והכף החיים, וסיים: "ועדיין לבי מהסס קצת שגם במקום שנהגו לברך - לא יברכו מכת האיסור דבורר לפי דעת המקובלים, ואולי אם הרב תפארת בחורים היה שומע טעם המקובלים היה מסכים לאסור בזה" ע"ש.

והרב המחבר הוא הגאון המובהק מהרח"ך ז"ל כתב והעיד שבמקומו בתוניס לא נהגו לברך ברכת האילנות בשבת, ועל מה שכתב הרב השואל הנ"ל שגם במקום שנהגו לברך יש לבטל המנהג השיב שאין לבטל מנהגם כיון דעל פי הפשט אין לחוש, ורק מי שבא בסוד ה' יחוש לדברי המקובלים ע"ש, והובא בספר החשוב עלי הדס מנהגי תוניס (פ"ד אות י"ט דף רע"ו) ע"ש, על כל פנים למדנו שגם בתוניס לא נהגו לברך ברכת האילנות בשבת, והוסיף בעלי הדס שכן מנהג רוב קהלות בני ספרד שלא ברכו בשבת ברכת האילנות ע"ש

ואחתום בדברות קדשו של הגאון שר התורה ועמוד הוראה דכל רז לא אניס ליה רבינו הגדול מו"ר רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל בספרו שו"ת אור לציון (ח"ג פ"ו סימן ה'): "שאלה האם אפשר לברך ברכת האילנות בשבת. תשובה אין לברך ברכת האילנות בשבת", ושם בכיאורים האריך בזה על דרך נגלה ונסתר וסיים: "ויש להסתפק אם הברור דניצוצות שנעשה על ידי ברכת האילנות כפי שכתבו המקובלים אם הוא ברירת אוכל מאוכל, או אוכל מפסולת, ועל כל פנים המנהג הוא שאין מברכים ברכת האילנות בשבת, וכן יש לנהוג".

הרי לך סוללה נכבדה מגדולי הדורות חכמים מופלגים בנגלה ובנסתר המעידים בפה

ג. בענין ברכת האילנות על אילנות ערלה

ברכות (מ"ג ב'): "אמר רב יהודה האי מאן דנפיק ביומי ניסן, וחזי אילני דקא מלבלבי, אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום, וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם" ע"ש. וכן הוא בראש השנה (י"א א'), ובמדרש תנחומא (פרשת יצא ופרשת פינחס) ע"ש.

וכן פסק מרן ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן רכ"ו ס"א): "היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח, אומר: בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם ואינו מברך אלא פעם אחת בכל שנה ושנה, ואם איחר לברך עד אחר שגדלו הפירות, לא יברך עוד".

והגרע"א ז"ל בגליון השלחן ערוך שם כתב: "אם האילנות תוך שלוש שנים לנטיעתן אני מסתפק אם יברך ברכת האילנות כיון שאי אפשר ליהנות מהפרי, וכן בהרואה פרי חדש דמברך שהחיינו אם הפרי באיסור ערלה אם יברך. והיכא דהוי ספק נראה לי דיברך ולא מיקרי ספק ברכה כיון שהדין דספק ערלה בחוץ לארץ מותר, אם כן ראוי ליהנות ממנו ומברך שפיר". [ונלע"ד דנטיית דעתו הרמה שאין לברך ברכת האילנות על אילנות ערלה ודוק].

ואביא כאן מה שכתבתי בחיבורי מאמר יעקב (סימן ט' דף כ"ז): "הנה נכון הוא שרבים ושלמים מתירים לברך ברכת האילנות על עצי ערלה, עיינן בספר מעשה חמד (סימן ג' סעיף ט'), מכל מקום בדברי הגאון חות יאיר ז"ל בספרו מקור חיים על השלחן ערוך או"ח (סימן רכ"ו) מתבאר שאין לברך ברכת האילנות על עצי ערלה, וכן הגרע"א ז"ל בגליון שלחן ערוך או"ח (שם), ושו"ת דברי מלכיאל ח"ג (סימן כ'), ומו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (סימן רכ"ו אות י"א) פסקו שאין לברך

ברכת האילנות על עצי ערלה ע"ש, ואם כן איך נברך, ולהיכן הלך הכלל הגדול ספק ברכות להקל, ולכן להלכה לא יברך ברכת האילנות על עצי ערלה, וכן כתב בספר מעשה חמד שם בקיצור ההלכות (פ"ג ס"ד דף מ"ג) שאין לברך ברכת האילנות על עצי ערלה ועיקר, כך נלע"ד בס"ד", עד כאן דברי בחיבורי מאמר יעקב.

והנה כל האמור כתבתי בחיבורי מאמר יעקב הנדפס בשנת תשס"ב, ואחר כך בשנת תשס"ה זכינו לספר תורה מהודר, המאיר באור חדש לציון, של שר התורה ועמוד ההוראה מו"ר הגאון רבי בן ציון אבא שואל זצ"ל הוא ספר אור לציון ח"ג ושם (פ"ו סימן ד') העלה לדינא ולמעשה שאין לברך ברכת האילנות על אילנות שפירותיהם פירות ערלה ע"ש.

וכתב לי חכם אחד הי"ו שבספר תבואת יוסף (סטפנסקי דף ז' הערה ס"ח) הביא משם רבינו הגאון המובהק רבי חיים קניבסקי שליט"א שאין לברך ברכת האילנות על אילנות ערלה ע"ש, וכן דעת הגר"ש דבליצקי שליט"א בקונטרס הלכות ברכת האילנות שבקובץ התורני אורייתא (קובץ ו' דף קנ"ג אות ז') שעם שראה דעת כל האחרונים המתירים, מכל מקום חלק בעזו ואסר לברך ע"ש, והוסיף שכך גם דעת הגאון רבי ח"ז גרוסברג ז"ל במאמרו הנדפס בקובץ התורני "המעייין" (פרשבורג גליון חשון תשי"ח דף כ"ג) ועיינן בספרו נטע הלולים (דף י"ב) ע"כ. ואין לי הספרים הנ"ל, ואתה תחזה.

על כל פנים מצינו עוד הרבה רעים אהובים מגדולי דורינו שדעתם דעת תורה שאין לברך ברכת האילנות על אילנות ערלה, ונתחסמו דברינו בס"ד.

ובזה נדחה מה ששמעתי משם מו"ץ בעיה"ק הי"ו שאמר שבנדון דידן אין לחשוש לספק ברכות להקל, כיון שלא מצינו שום פוסק זולת הדברי מלכיאל שכתב שאין לברך על אילנות ערלה, והגרע"א רק מסתפק בזה,

ערלה כנ"ל, וגם רבים מגאוני זמנינו שליט"א סוברים כן, תו הדרינן דהוי ספק ברכות להקל ודוק. [נותכן דהנ"ל הורה כך לפני שנודעו לו דברות גדולי האחרונים האוסרים לברך, אבל לפי האמור יחזור בו שכן ראוי להיות חוזר].

ולפי האמור המברך ברכת האילנות על אילנות ערלה, מעייל נפשו באיסור ברכה לבטלה, ולכן אין לברך ברכת האילנות על אילנות ערלה, זה הנלע"ד בס"ד.

ולעומת זה רוב ככל האחרונים פשוט להם שמברך על אילנות ערלה, קיימא לן אין ספק מוציא מידי ודאי, והלכה ברורה היא שספק ברכות להקל בפוסק יחיד לא אמרינן עיין כף החיים (סימן ס"ט אות ז') עד כאן שמעתי.

ואם שמועה זו ששמעתי נכונה אזי הדברים צ"ב, שעם שנקבל ונסכים שהגרע"א ז"ל רק מסתפק ולא הכריע, מכל מקום מצינו הרבה אחרונים שדעתם שאין לברך על אילנות

איתא בגמרא (פסחים סח:): רב יוסף ביומא דעצרתא אמר – אי לאו האי יומא דקא גרים ("שלמדתי תורה ונתרוממתי", רש"י) כמה יוסף איכא בשוקא ("הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף ומה ביני לבינם").

הן ידוע תמיהת העולם על התפארותו של יוסף, שהרי מידת רב יוסף היא מידת הענוה (סוטה מט:): וזו אין זו כלל ממדת הענוה. כן יש לדקדק בדבריו שאמר "אי לאו האי יומא" דמשמע שעצם היום גרם לכך, והול"ל "אי לאו קבלת התורה" וכדו'.

וי"ל, כי אמרו חכמינו ז"ל שלוחות הראשונות שלטה בהן עין רעה ע"י שניתנו בתשואות וקולות וקהלות ולכן נשברו (מובא ברש"י שמות לד, ג). עוד מצינו (נדרים מא.) שרב יוסף חלש ואיעקר תלמודיה. והנה חז"ל הזהירונו (ברכות ח:): "הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו (שחלה, רש"י) דאמרינן לוחות ושברי לוחות מונחות בארון", כלומר, כמו שכיבדו את שברי הלוחות והניחום בארון כן יש להיזהר בכבוד זקן זה. הרי דהא דצריך להזהר בכבוד זקן ששכח תלמודו ילפינן משברי הלוחות – ששבירטן היתה מחמת שניתנו בתשואות וקולות.

ובזה יבוא על נכון דברי רבי יוסף: עצם יום הזה שניתנו בו לוחות הראשונות וניתנו בקול רעש גדול, הוא אשר גרם שיחשיבו אותי, כי "אי לאו האי יומא" – לא היו משתברים הלוחות, וממילא לא היו מחשיבים אותי אלא כאחד האדם, עקב שוכחי את תלמודי. לא כן עתה שנתנה תורה בעצם היום הזה בפירסום וברעש וגרם שנשתברו הלוחות, ושבריהם מונחים הארון, מכאן שצריך להזהר בכבודי.

(הגה"ק מאסטרואוצע זי"ע)